

educational needs in wartime]. Dnipro : <https://www.dano.dp.ua/1912-psikhologichna-pidtrimka-ditej-zosoblivimiosvitnimipotrebami-v-umovakh-vijni>. [in Ukrainian].

9. Prorok, N., Boiko, S., Hnatiuk, O. (2022). Psykhologichna dopomoha ditiam v umovakh voiennoho stanu: dovidnyk vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv i vchyteliv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv [Psychological assistance to children in martial law conditions: a guide for educators of preschool educational institutions and teachers of general educational institutions]. Kyiv : In-t psyk. im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].

10. Sukhina, I. (2023). Psykhoedukatsiia batkiv ditei z ocoblyvymy osvitymy potrebamy v umovakh viiny yak napriam roboty psykhologa [Psychoeducation of parents of children with special educational needs in wartime as a direction of work for a psychologist]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*, 111(3), 7–31. : <https://doi.org/10.33189/ectu.v111i3.144>. [in Ukrainian].

11. Chebotarova, O. (2022). Navchannia ta pidtrymka ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku v umovakh viiny: porady pedahoham. [Teaching and supporting children with intellectual disabilities in wartime: advice for educators]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. 107(3). 40–51. [in Ukrainian].

12. Shevchenko, V. (2022). Osoblyvosti psykhologo-pedahohichnoi dopomohy ditiam, yaki perezhlyu travmuiuchi podii [Особливості психолого-педагогічної допомоги дітям, які пережили травмуючі події]. *Mat. vseuk. onlain-maraf. 16-24 travnia 2022 r., In-tu spets. ped. i psyk. im. M. Yarmachenka*, 150–154. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 8.12.2025 р.

УДК: 376.1-056.37:376.

Олена Чеботарьова,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач відділу освіти дітей

з порушеннями інтелектуального розвитку

olena.chebotareva@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4560-3708

Researcher ID [O-7771-2016](https://orcid.org/0-7771-2016)

Інститут спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

м. Київ, Україна

вул. Берлинського 9, м. Київ,
04060, Україна

Наталія Білецька,

заступник директора з навчально-методичної роботи

з питань експерименту

st.nicholasschool.br@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-3022-5889

Комунальний заклад Львівської обласної ради

«Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Святого Миколая»,

м. Львів, смт. Брюховичі, Україна;

Olena Chebotaryova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Education of Children

with Intellectual Disabilities

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology

of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

Berlinsky st., 9, 04060, Ukraine

Nataliia Biletska,

Deputy Director for Educational and methodological work

on experiment issues,

Communal institution of the Lviv Regional Council

«Multidisciplinary educational and rehabilitation center of St. Nicholas»,

Lviv, Ukraine, Bryukhovychi township

**ПСИХОКОРЕКЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ
ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ, САМОВИРАЖЕННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

PSYCHOCORRECTIONAL TECHNOLOGIES AS A TOOL FOR OPTIMIZING MENTAL DEVELOPMENT, SELF-EXPRESSION AND SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Анотація. У статті представлено системний аналіз сучасних зарубіжних та вітчизняних психокорекційних технологій, що застосовуються в освітньо-реабілітаційному середовищі для оптимізації психічного розвитку, самовираження та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Розкрито теоретичні засади та практичний досвід упровадження сенсорних, нейропсихологічних, комунікативних, арт-терапевтичних та ігрових методик у діяльності Освітньо-соціально-культурного центру Комунального закладу Львівської обласної ради «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Святого Миколая». Обґрунтовано необхідність використання спеціальних психокорекційних технологій та методик для дітей з тяжкими порушеннями психофізичного розвитку, спрямованих на стимулювання пізнавальних процесів, активізацію прогностичних функцій, розвиток сенсорної інтеграції та моторики, зниження рівня тривожності, формування впевненості у власних можливостях, а також на розвиток навичок соціальної взаємодії, альтернативної та додаткової комунікації. Охарактеризовано сучасні успішні практики навчання учнів з ООП, що передбачають застосування індивідуального та диференційованого підходів під час корекційно-розвивальних занять. Представлено узагальнений досвід та методичні рекомендації щодо організації спеціального корекційно-розвивального освітнього середовища, використання спеціальних методів та прийомів навчання дітей з тяжкими порушеннями психофізичного розвитку.

На основі проведеного експериментального дослідження доведено доцільність комплексного психолого-педагогічного підходу як умови гармонійного розвитку, формування життєво необхідних навичок та успішної соціальної інтеграції дітей з ООП.

Окреслено перспективи подальших досліджень, що полягають у: розробленні та апробації нових психокорекційних програм, що враховують індивідуальні особливості дітей з різними типами порушень розвитку; удосконаленні методичного забезпечення для педагогів і батьків, спрямованого на ефективне використання інноваційних технологій в освітньому середовищі; проведенні досліджень для оцінки стійкості отриманих результатів та їхнього впливу на подальшу соціалізацію дітей; інтеграції психокорекційних технологій у міждисциплінарні програми, що поєднують педагогіку, психологію, медицину та соціальну роботу; поширенні успішних практик у закладах інклюзивної та спеціальної освіти, а також у громадських ініціативах, спрямованих на підтримку, навчання та розвиток дітей з ООП.

Ключові слова: освіта, психокорекційні технології, особливі освітні потреби, розлади спектра аутизму, порушення опорно-рухового апарату, порушення інтелектуального розвитку,

молодші школярі, інклюзивне навчання, психічний розвиток, прогностичні функції, психологічний супровід, соціалізація, арт-терапія, альтернативна комунікація, сенсорна інтеграція, нейрокорекція, іпотерапія, каністерапія.

Abstract. The article presents a systematic analysis of modern foreign and domestic psychocorrectional technologies used in the educational and rehabilitation environment to optimize the mental development, self-expression and socialization of children with special educational needs. The theoretical principles and practical experience of implementing sensory, neuropsychological, communicative, art therapeutic and game techniques in the activities of the Educational and Social Cultural Center of the Municipal Institution of the Lviv Regional Council “Multidisciplinary Educational and Rehabilitation Center of St. Nicholas” are revealed. The authors substantiate the need to use special psychocorrectional technologies and techniques for children with severe disorders of psychophysical development, aimed at stimulating cognitive processes, activating prognostic functions, developing sensory integration and motor skills, reducing anxiety, forming confidence in one’s own abilities, as well as developing social interaction skills, alternative and additional communication. Modern successful practices of teaching students with SEN are described, which involve the use of individual and differentiated approaches during correctional and developmental classes. Generalized experience and methodological recommendations are presented on the organization of a special correctional and developmental educational environment, the use of special methods and techniques for teaching children with severe disorders of psychophysical development.

Based on the conducted experimental study, the feasibility of a comprehensive psychological and pedagogical approach as a condition for harmonious development, the formation of vital skills and successful social integration of children with SEN is proven.

Prospects for further research are outlined, which consist in: developing and testing new psychocorrectional programs that take into account the individual characteristics of children with various types of developmental disorders; improving methodological support for teachers and parents aimed at the effective use of innovative technologies in the educational environment; conducting research to assess the stability of the results obtained and their impact on the further socialization of children; integration of psychocorrectional technologies into interdisciplinary programs combining pedagogy, psychology, medicine and social work; dissemination of successful practices in inclusive and special education institutions, as well as in public initiatives aimed at supporting, educating and developing children with special needs.

Key words: education, psychocorrectional technologies, special educational needs, autism spectrum disorders, musculoskeletal disorders, intellectual development disorders, younger schoolchildren, inclusive education, mental development, prognostic functions, psychological

support, socialization, art therapy, alternative communication, sensory integration, neurocorrection, hippotherapy, canisterapy.

Актуальність дослідження. Сучасні соціальні трансформації та зростання запиту на якісні корекційно-розвиткові й реабілітаційні послуги для дітей з особливими освітніми потребами актуалізують проблему впровадження ефективних психокорекційних технологій. У центрі уваги фахівців дедалі більше перебувають питання оптимізації психічного розвитку дитини, підтримки її емоційного благополуччя, розвитку комунікативних можливостей, формування соціальної компетентності та здатності до самовираження в умовах взаємодії з оточенням.

Діти з особливими освітніми потребами потребують цілеспрямованої, системної та індивідуалізованої допомоги, що ґрунтується на комплексному психолого-педагогічному підході та враховує особливості психічного розвитку, сенсорного сприймання, емоційно-вольової сфери та поведінкових реакцій. У цьому контексті особливого значення набуває використання спеціальних психокорекційних технологій та методик, спрямованих на стимулювання пізнавальних процесів, розвиток сенсорної інтеграції та моторики, зниження рівня тривожності, формування впевненості у власних можливостях, а також на розвиток навичок соціальної взаємодії, альтернативної та додаткової комунікації.

Актуальним є створення цілісного корекційно-розвивального та реабілітаційного середовища в діяльності навчально-реабілітаційних центрів, де психокорекційні технології реалізуються у міждисциплінарній взаємодії практичних психологів, корекційних педагогів, вчителів-логопедів, вчителів-реабілітологів і батьків учнів з ООП. Саме така модель дозволяє забезпечити наступність, системність і результативність психокорекційного впливу, сприяє розвитку самостійності дітей, формуванню навичок самообслуговування та їх успішній соціальній інтеграції.

У цьому аспекті особливу наукову та практичну цінність становить досвід Освітньо-соціально-культурного центру Комунального закладу Львівської обласної ради «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Святого

Миколая», який здійснює науково-експериментальну діяльність у співпраці з відділом освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України та впроваджує сучасні психокорекційні технології у системі корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з ООП.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика психокорекційного впливу на психічний розвиток, емоційний стан, самовираження та соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами посідає важливе місце в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. У наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених акцентується увага на необхідності комплексного підходу до підтримки дітей з ООП, що поєднує психологічні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні складові.

Теоретичні засади оптимізації психічного розвитку особистості представлені у працях гуманістичного та особистісно орієнтованого напрямку (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм), у яких розкривається значення емоційного благополуччя, самовираження та прийняття як умов гармонійного розвитку дитини. Ідеї цілісного розвитку психіки та активної ролі середовища у становленні особистості знайшли подальший розвиток у працях Ж. Піаже, К. Левіна, У. Бронфенбреннера та М. Монтесорі [7], де обґрунтовується взаємозв'язок психічних функцій, діяльності та соціальної взаємодії. Суттєвий внесок у дослідження психокорекційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами зробили вітчизняні науковці О. Бабяк, Н. Баташева, Г. Блеч, О. Боряк, І. Гладченко, Е. Данілавічюте, І. Дмитрієва, В. Кобильченко, С. Литовченко, С. Миронова, І. Омельченко, О. Орлов, Н. Пахомова, О. Прокопенко, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, Г. Соколова, Т. Скрипник, О. Хохліна, О. Чеботарьова, А. Чобанян, В. Шевченко, Н. Ярмола та інші дослідники [1–9]. У їхніх працях розкрито можливості психокорекційного впливу на розвиток пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікативних умінь і поведінкових стратегій дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Окремий напрям наукових досліджень присвячено застосуванню арттерапевтичних, ігрових, сенсорних та нейропсихологічних технологій як засобів оптимізації психічного стану дітей з особливими освітніми потребами (М. Монтесорі, А. Джин Айрес). Дослідники підкреслюють ефективність використання арттерапії, музикотерапії, казкотерапії, сенсорної інтеграції та ігрової взаємодії у зниженні психоемоційної напруги, розвитку самовираження, формуванні позитивної «Я-концепції» та навичок соціальної взаємодії (Д. Мейченбаум, У. Бронфенбреннер).

У сучасних працях також наголошується на значенні альтернативної та додаткової комунікації як важливого інструменту соціалізації дітей з порушеннями мовлення та інтелектуального розвитку (Девід Б'юкельман, Дженіс Лайт, Стівен фон Тетцхнер, Пат Міренда). Використання візуальних, символічних і жестових засобів комунікації розглядається як ефективний спосіб розширення комунікативних можливостей дітей та підвищення рівня їх соціальної включеності.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що попри значну кількість теоретичних і прикладних досліджень, питання системного впровадження психокорекційних технологій у діяльність навчально-реабілітаційних центрів потребує подальшого наукового осмислення. Недостатньо висвітленим залишається практичний досвід комплексного використання психокорекційних технологій як цілісного інструменту оптимізації психічного розвитку, самовираження та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, що й зумовлює актуальність представленого дослідження.

Метою статті є висвітлення та узагальнення практичного досвіду застосування психокорекційних технологій у діяльності Освітньо-соціально-культурного центру Комунального закладу Львівської обласної ради «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Святого Миколая» як ефективного інструменту оптимізації психічного розвитку, самовираження та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. У процесі підготовки статті використано методи аналізу та узагальнення наукових джерел, систематизації педагогічного досвіду,

спостереження та опису практичної діяльності педагогічних працівників Освітньо-соціально-культурного центру КЗ ЛОР «БП НРЦ Святого Миколая.

Проблематика психокорекційного впливу на психічний розвиток, емоційний стан, самовираження та соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами посідає важливе місце в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. У наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених акцентується увага на необхідності комплексного підходу до підтримки дітей з ООП, який поєднує психологічні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні складові [1;2;3].

Результати дослідження. В рамках експериментального дослідження було здійснено комплексну апробацію психокорекційних технологій у діяльності Освітньо-соціально-культурного центру (ОСКЦ), що працює з дітьми з особливими освітніми потребами (розлади спектру аутизму, синдромом Дауна, дитячий церебральний параліч, порушення інтелектуального розвитку, затримка психомовленнєвого розвитку, інші генетичні та психічні розлади). Важливими напрямками діяльності відділення є оптимізація психічного розвитку, формування навичок самовираження та забезпечення соціальної адаптації вихованців шляхом інтеграції інноваційних і традиційних методик корекційної роботи. Такий підхід дає змогу поєднувати сучасні технології з перевіреними практиками, створюючи цілісну систему психокорекційного впливу.

Серед інноваційних напрямів роботи у відділенні ОСКЦ особливу увагу приділено застосуванню методики **VoiceToys**, що сприяє розвитку мовлення, слухових функцій та сенсомоторики, а також технології **сенсорної інтеграції**, яка виступає базовою умовою гармонійного розвитку дитини. Використовуються методи **мозочкової стимуляції**, що підтримують когнітивний і моторний розвиток, та **нейрокорекційні вправи**, спрямовані на удосконалення функціонування мозкових процесів. Важливим компонентом є також **нейробіка** та **освітня кінезіологія**, які поєднують рухову активність із навчальними завданнями, забезпечуючи підвищення ефективності розвитку мозку та формування міжпівкульної взаємодії [3; 4; 5; 6].

Не менш значущими є арттерапевтичні методики, які забезпечують багатовимірний розвиток дітей, стимулюють самовираження та формують

позитивний емоційний стан. Для розширення комунікативних можливостей активно застосовується система **візуальної підтримки**, система АДК, **PECS**, інші інструменти **альтернативної та додаткової комунікації** (зокрема застосунок *TipprTalk*, *пристрій Talkido*), а також **соціальні історії**, які допомагають дітям ефективно взаємодіяти з оточенням і знижувати рівень тривожності.

Окремий блок технологій спрямований на розвиток когнітивних і моторних функцій. Так, **мнемотехніка** використовується як інструмент формування інтелектуальних і творчих здібностей, а **су-джок терапія** сприяє розвитку дрібної моторики та гармонізації психоемоційного стану. Для розвитку соціальних і когнітивних навичок застосовуються **LEGO-технології**, тоді як методика **Марії Монтесорі** забезпечує індивідуалізований підхід до навчання та формування самостійності. Додатково використовуються **сенсорні ігри**, методика **глобального читання** та технологія **NUMICON**, які стимулюють розвиток перцептивного досвіду, зорового сприйняття, мовленнєвої активності та пізнавальних процесів. Важливим інструментом є також **інтерактивна сенсорна підлога та інтерактивні сенсорні столики**, що поєднують рухову активність із корекційною роботою та сприяють гармонізації психофізичного стану дітей з ООП.

Особливе місце у системі психокорекційних технологій займають **іпотерапія та каністерапія**. Заняття, що базуються на взаємодії з конями та собаками сприяють розвитку моторики, формуванню навичок емоційної регуляції, зниженню рівня тривожності та підвищенню соціальної активності дітей. Ці методики поєднують фізичний, емоційний та комунікативний вплив, створюючи умови для гармонійного розвитку та інтеграції у соціальне середовище.

Отримані результати впровадження зазначених методик свідчать про істотне підвищення рівня психоемоційного благополуччя, активізацію мовленнєвої та когнітивної діяльності, розвиток моторних і соціальних навичок дітей з ООП. За показниками різних сфер розвитку (мовленнєво-комунікативної, когнітивної, моторної, соціально-побутової) зафіксовано покращення до 30%, що

підтверджує ефективність комплексного застосування психокорекційних технологій. Комплексне використання методик забезпечує ефективну інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у соціальне середовище, підвищує їхню мотивацію до навчання та самовираження, а також сприяє формуванню базових життєвих навичок і адаптивних компетенцій.

Отже, результати дослідження підтверджують високу ефективність системного впровадження психокорекційних методик у діяльність відділення Освітньо-соціально-культурного центру. Це дає змогу розглядати психокорекційні технології як дієвий інструмент оптимізації психічного розвитку, самовираження та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, що має вагомое значення для сучасної інклюзивної освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, треба зазначити, що психокорекційні технології є дієвим інструментом оптимізації психічного розвитку, формування навичок самовираження та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Комплексне застосування інноваційних і традиційних методик (сенсорна інтеграція, арттерапія, АДК, іпотерапія, каністерапія, нейрокорекція тощо) забезпечує багатовимірний вплив на когнітивну, мовленнєво-комунікативну, моторну та соціально-побутову сфери розвитку. Зафіксоване покращення показників підтверджує ефективність системного впровадження таких технологій у діяльність закладів освіти, які надають освітньо-корекційні та реабілітаційні послуги дітям з ООП.

Отримані результати свідчать про те, що психокорекційні методики сприяють не лише гармонізації психоемоційного стану дітей, а й формуванню адаптивних компетенцій, необхідних для інтеграції у соціальне середовище. Вони підвищують мотивацію до навчання, розширюють комунікативні можливості та створюють умови для розвитку творчого потенціалу. Отже, психокорекційні технології можна розглядати як важливий складник сучасної інклюзивної освіти, що забезпечує якісні зміни у житті дітей з ООП.

Перспективи подальших досліджень полягають у:

- розробленні та апробації нових психокорекційних програм, що враховують індивідуальні особливості дітей з різними типами порушень розвитку;
- удосконаленні методичного забезпечення для педагогів і батьків, спрямованого на ефективне використання інноваційних технологій в освітньому середовищі;
- проведенні досліджень для оцінки стійкості отриманих результатів та їхнього впливу на подальшу соціалізацію дітей;
- інтеграції психокорекційних технологій у міждисциплінарні програми, що поєднують педагогіку, психологію, медицину та соціальну роботу;
- поширенні успішних практик у закладах інклюзивної та спеціальної освіти, а також у громадських ініціативах, спрямованих на підтримку, навчання та розвиток дітей з ООП.

Отже, результати дослідження підтверджують високу ефективність системного впровадження психокорекційних технологій у діяльність відділення Освітньо-соціально-культурного центру КЗ ЛОР «Багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Святого Миколая». Комплексне використання сенсорних, нейропсихологічних, комунікативних, арттерапевтичних, ігрових та інноваційних методик, доповнених іпотерапією та каністерапією, забезпечує гармонізацію психоемоційного стану дітей, розвиток їхніх когнітивних, мовленнєво-комунікативних, моторних і соціально-побутових навичок. Зафіксоване покращення показників до 30% свідчить про результативність такого підходу та його значення для формування адаптивних компетенцій і успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціальне середовище. Подальші дослідження доцільно спрямувати на удосконалення навчально-методичного забезпечення, розроблення практичних рекомендацій для педагогів і батьків, а також на поширення інноваційних практик у системі спеціальної та інклюзивної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіргізов, О. Г., Пех, А. В., & Прохоренко, Л. І. (2025). Арт- та медіатехнології у формуванні адаптивної поведінки дітей з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 2(118). С. 202–219.
2. Кисла, О. (2025). Психокорекційні технології у роботі з дітьми з синдромом Ретта. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Т. 1(26). С. 46–63.
3. Литвин, Н. І., Борецька, О. В., & Сойко, О. В. (2019). Комплексна психолого-педагогічна реабілітація дітей з особливими потребами засобами сенсорної інтеграції. *Психологія: реальність і перспективи*. Вип. 10. С. 95–101.
4. Кіпаренко, О. (2020). Сенсорна інтеграція як метод корекції розладів у дітей. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 49. С. 152–176.
5. Долінчук, І. О., & Мартинюк, С. А. (2025). Арт-терапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами / Матеріали XI Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта». Умань. С. 34–37.
6. Скрипник, Т. В., & Куценко, Т. О. (2022). Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі / Навчально-методичні матеріали. Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.
7. Beukelman, D. R., Light, J., McNaughton, D. (2020). *Augmentative and Alternative Communication: Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs*. 5th ed. — Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
8. Чеботарьова, О. В. та ін. (2020). Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник / Харків: Видавництво «Ранок», ВГ «Кенгуру». 256 с.
9. Чеботарьова, О. В. (2018). Організація корекційно-розвивального простору в системі освіти дітей з інтелектуальними порушеннями // Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів. Дніпро: Інновація. С. 77–81.

REFERENCES

1. Kirhizov, O. H., Pekh, A. V., & Prokhorenko, L. I. (2025). Art ta mediatekhnolohii u formuvanni adaptivnoi povedinky ditei z osoblyvymy osvithnimy potrebamy [Art and media technologies in the formation of adaptive behavior in children with special educational needs]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. № 2(118). 202–219. [in Ukrainian].
2. Kysla, O. (2025). Psykhokorektsiini tekhnolohii u roboti z ditmy z syndromom Retta [Psychocorrectional technologies in working with children with Rett syndrome]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy*. Т. 1(26). 46–63. [in Ukrainian].

3. Lytvyn, N. I., Boretska, O. V., & Soyko, O. V. (2019). Kompleksna psykholoho pedahohichna reabilitatsiia ditei z osoblyvymy potrebamy zasobamy sensoinoi intehratsii [Comprehensive psycho-pedagogical rehabilitation of children with special needs through sensory integration]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy*. Vyp. 10. 95–101. [in Ukrainian].
4. Kiparenko, O. (2020). Sensorna intehratsiia yak metod korektsii rozladiv u ditei [Sensory integration as a method of correcting disorders in children]. *Problemy suchasnoi psykholohii*. Vyp. 49. S. 152–176. [in Ukrainian].
5. Dolinchuk, I. O., & Martyniuk, S. A. (2025). Apr Art terapiia u roboti z ditmy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy / Art terapiia u roboti z ditmy z osoblyvymy osvithnimy potrebamy [Art therapy in working with children with special educational needs]. *Materialy KhI Vseukrainskoi nauk. prakt. konferentsii «Spetsialna ta inkluzyvna osvita»*. Uman. 34–37. [in Ukrainian].
6. Skrypnyk, T. V., & Kutsenko, T. O. (2022). Tekhnolohii psykholoho pedahohichnoho suprovodu ditei z autyzmom v osvithnomu prostori [Technologies of psycho-pedagogical support for children with autism in the educational environment]. *Navchalno metodychni materialy*. Kyiv: Kyivskiy stolychnyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. [in Ukrainian].
7. Beukelman, D. R., Light, J., & McNaughton, D. (2020). *Augmentative and Alternative Communication: Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs* (5th ed.). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing, [in English].
8. Chebotaryova, O. V., et al. (2020). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid navchannia ditei z intelektualnymy porushenniamy [Psycho-pedagogical Support for the Education of Children with Intellectual Disabilities]: navchalno-metodychnyi posibnyk / Kharkiv: Vydavnytstvo «Ranok», VH «Kenhuru». 256 s. [in Ukrainian].
9. Chebotaryova, O. V. (2018). Orhanizatsiia korektsiino-rozvyvalnoho prostoru v systemi osvity ditei z intelektualnymy porushenniamy [Organization of corrective and developmental space in the education system for children with intellectual disabilities]. *Sotsialna i zhyttieva praktyka ditei z intelektualnymy porushenniamy v umovakh navchalno-reabilitatsiinykh tsestriv*. Dnipro: Innovatsiia. 77–81. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 22.11. 2025 р.

УДК 376.33:37.018.43

Володимир Шевченко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

професор кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології ім. Миколи Ярмаченка

факультету спеціальної освіти та соціальної політики УДУ ім. Михайла Драгоманова